

religijski poziv za izgradnju univerzalnih kulturnih vrijednosti.

Tri rada pripadaju četvrtoj cjelini pod naslovom *Književnost i umjetnost*. Cvijeta Pavlović u članku *Književni kontinenti i Mediteran: od Dareijeva natpisa do Gundulićeva 'Osmana'* (str. 337–384) raščlanjuje eseje i povijesno-informativne tekstove Mislava Ježića u kojima je on od 1990. do 2020. godine predstavio hrvatsku kulturu. Ona ističe da je u tim radovima hrvatski prostor ocrtan kao mjesto susreta mediteranskoga i srednjoeuropskoga kulturnoga utjecaja. U radu *Sudenje Isusu Kristu videno povijesno–arheološkim očima* Nenad Cambi (str. 385–396) problematizira povijesnu i pravnu ulogu Poncija Pilata u sudskom postupku protiv Isusa Krista. Cambi ističe da je za Pilata smrt Isusa Krista bila praktično rješenje protiv suzbijanja pobune u rimskoj provinciji. Vladimir Peter Goss ukazuje na paralele u povijesnom razvoju umjetničke pismenosti i slikarstvu u radu *Pisati o slikama: Mislav Ježić i umjetnost vječnoga ladanja* (str. 397–406). Goss uočava da oblici rane indoeuropske pismenosti imaju podudarnosti u likovnoj umjetnosti.

Autori radova u petoj cjelini *Sjećanja i posvete* sažimaju plodnu kulturno-političku djelatnost slavjenika. Pavo Barišić u prikazu *Zatočnik paneuropske vizije* (str. 409–432) detaljno ocrtava kulturno i političko djelovanje akademika Mislava Ježića u Hrvatskoj i Međunarodnoj paneuropskoj uniji te njegove zasluge u pokretanju i njegovanju brojnih paneuropskih aktivnosti. Emilio Marin objavio je sjećanja *Otto von Habsburg i Mislav Ježić, sugovornici među francuskim akademikima, dva usporedna sjećanja* (str. 433–446) na zasluge Otta von Habsburga i Mislava Ježića u uspostavljanju suradnje između francuskih i hrvatske nacionalne akademije znanosti i umjetnosti. Dugogodišnja profesorica na Katedri za indologi-

ju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Zdravka Matišić podijelila je svoje uspomene u prinosu *Mislav Ježić: Sjećanja* (str. 447–448).

Širina pokrivenih tema, velik znanstveni doprinos radova i odnos prinosnika prema slavjeniku pokazuju koliko dubok utisak ostavlja i kakva raznolika sjemena spoznaje zameče dugogodišnji sveučilišni profesor, kulturni djelatnik, međunarodno priznati znanstvenik Mislav Ježić.

Lidija Milković

Anton Puntigam SJ, *Kako me je Bog vodio: Doživljaji i sjećanja*. Zagreb i Travnik: Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatski povijesni institut u Beču i Nadbiskupsko sjemenište “Petar Barbarić”, 2023.

Godine 2023. objavljena je autobiografija austrijskoga isusovca Antona Puntigama *Kako me je Bog vodio: Doživljaji i sjećanja*, u zajedničkoj nakladi Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatskoga povijesnoga instituta u Beču i Nadbiskupskoga sjemeništa “Petar Barbarić” u Travniku.

Navedeni iskaz u znatnoj mjeri neprecizno određuje autorov identitet, ali i naslov djela, koje je formalno autobiografija. Uobičajene predodžbe Austrijanca u Bosni i Hercegovini u vrijeme K.u.K. (carske i kraljevske) monarhije ovdje jednostavno nema, kao ni uobičajenoga autobiografskoga narativa, kojim autor opisuje vlastitu životnu odiseju na olujnom moru života koju okončava pobjedonosno, ostavljajući nam svjedočanstvo jake volje, vjere u sebe i želje za uspjehom.

Ova je autobiografija na dva načina i dva puta oteta zaboravu, odnosno nastala je utjecajem izvana, nipošto iz navedene autorove ambicije. Ponajpri-

je, sam pater Puntigam nije kanio napisati svoju autobiografiju, što je sasvim u skladu s redovničkim duhom samozatajnosti. No, njegov poglavar u Beču, gdje je proveo posljednje godine života, mu naloži (u redovništvu taj izraz povlači poslušnost kao odgovor) da napiše autobiografiju. Toga se p. Anton prihvatio marljivo, upravo kako to redovnici njegova kova čine: sustavno, pregledno, iskreno i sa srcem redovnika koji želi dati slavu Bogu pišući o zemaljskim uspjesima, neuspjesima, nadanjima i razočaranjima jednoga maloga Štajerca kojeg Nebeski vladar šalje u neku tamo Bosnu. Tako je nastao zapis, ispovijest o tom kako je Bog vodio jednu njemu odanu dušu, a što sâm naslov autobiografije ističe. Otvoren, hrabrim izborima i odlukama protkan ispovjedni ton, prožima cijeli tekst i svojevrsan je nagovor na život voden višim ciljem.

No, ovaj redovnički pokušaj bečkoga poglavara p. Puntigama iz 1920-ih godina, voden željom sačuvati od zaborava taj herojski napor u službi Crkve desetljećima je, štoviše jedno stoljeće ostao nepoznat široj javnosti, uključujući i same isusovce: naime, ostao je pohranjen u arhivu Austrijske pokrajine Družbe Isusove čekajući neko "povoljno" vrijeme i uporna urednike kako bi ugledalo svjetlo dana, tj. da bi se izdao. Razloga je više: austrijski isusovci proživljavali su burno razdoblje povijesti zemlje unutar koje su bili teritorijalno svedeni (današnja Austrija) nakon oblikovanja novih državnih, pa i crkvenih granica poslije okončanja Prvoga svjetskoga rata. Između ostalih, mogući je razlog odlaganja tiskanja i snažan, na različite načine u austrijskom društvu promoviran odmak od habsburškoga nasljedja, a biografija p. Puntigama mogla bi izazvati "nostalgične" sentimente. Ukratko, pater Ivan Šestak, profesor filozofije i aktualni dekan Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, došao je do rukopisa te uložio

znatan napor prevodeći zahtjevan tekst (u što se autor ovih redaka imao priliku osobno uvjeriti) na hrvatski, u uspjelom nastojanju da se zadrži specifičan duh jezika (a time i vremena) p. Puntigama, u kojem ima arhaizama i regionalizama, a i svojevrsnih "stenogramskih" zabilješki. Na taj "neredovit" način danas imamo biografiju p. Antona samo na hrvatskom, što je svojevrsan, ne i slučajan *hommage* i zahvalnica hrvatskoga naroda za njegov životni dar hrvatskomu narodu, ne samo onomu u Bosni i Hercegovini.

No, tko je autor biografije i što ona daruje čitateljima jedno stoljeće nakon posljednje rečenice spisa? Pater Anton Puntigam (1859.–1926.) austrijski je isusovac, rođen u Salzachu u Štajerskoj. U Družbu Isusovu stupio je 1879., te je nakon studija filozofije bio poslan u Bosnu na uobičajenu pedagošku praksu u sjemeništu i gimnaziju u Travniku, koje su isusovci otvorili nekoliko godina ranije, na zamolbu vrhbosanskoga nadbiskupa J. Stadlera. U Travnik se je vratio nakon studija teologije i svećeničkoga redjenja radeći kao odgojitelj i profesor, a 1910. poslan je u Sarajevo, gdje je razvio raznovrsnu djelatnost, posebice kao duhovnik mladeži. U tih 27 godina boravka u Bosni p. Puntigam izvrsno je svladao hrvatski jezik, ulažući svoja mnogobrojna umijeća u obnovi — vjerskoj i kulturnoj — mladih naraštaja u BiH, čiji su roditelji mladost proveli još unutar Osmanskoga Carstva. Zasebna je tema Puntigamovo svjedočenje o naslijedenom stanju, posvuda zorno vidljivom, o ranama tvrde i nemilosrdne osmanske uprave i oporosti mentaliteta koji je držao žitelje zemlje u jarmu zapuštenosti, siromaštva, pasivnosti svake vrste, pa i dezorijentacije. Puntigam je, bez ostatka, kršćanski prosvjetitelj i optimistično gleda na narod i ljude koji su mu povjereni, štoviše zamjetan je intenzitet poistovjećivanja sa sudbinom i perspektivama ponajprije katolika, tj. Hr-

vata u BiH. Njegovo iskustvo i rad mogu se izvana procijeniti politički sukladnim s nekim nastojanjima austro–ugarske politike, koja je vidjela BiH proširenim dijelom njezina kulturnoga prostora, kako se to često isticalo primjerice u projugoslavenskoj historiografiji. Puntigamov život i djelovanje svjedoči da djelovanje novih upravitelja BiH nije bila jednosmjerna germanizacija “novostečenih pokrajina”. Puntigam primjerice promovira hrvatske duhovne i moralne posebnosti, čuva i vrednuje hrvatske običaje i društvene zasebnosti, prije svega hrvatski jezik koji izvrsno govori, kao uostalom i velika većina doseljenika iz različitih krajeva Monarhije. Germanizmi, koji su postali prateća sastavnica govora ljudi u BiH, sve do danas ipak su prepoznatljivo obogaćene rječnika narodnoga jezika koji time nije nestao.

Puntigam je očito imao karizmu buđenja vrlina kod mladeži s kojom je živio i za koju je trošio svoje snage. Autobiografski zapis daje naslutiti njegovu važnu ulogu u životu mladića koje je odgajao, među kojima je i sluga Božji Petar Barbarić, kojemu posvećuje jedno cijelo poglavlje, kao i kasniji mučenik s Dakse o. Petar Perica, kojeg potiče na skladanje budnice *Do nebesa nek se ori*, kao i marijanske hrvatske “himne” *Rajska Djevo*, nastalih u okviru proslave posvete hrvatske mladeži Srcu Isusovu 1900. i posvete Bezgrješnoj 1904. godine.

U biografiji je diskretno spomenuta i Puntigamova skrb za materijalni napredak naroda i Crkve u BiH. Njegova samozatajnost ovdje nam je (nažalost) uskratila preciznije podatke o rasponu i raznovrsnim pothvatima koje je inicirao i provodio, no budući će istraživači, nadamo se, doći i do detalja opsega financijske pomoći izgradnje crkava, samostana, potpori odgojnim institucijama te posebno velik broj dačkih i studentskih stipendija. Ako imamo u vidu da je u vrijeme njegova dolaska u BiH svega 3%

stanovništva bilo pismeno, možemo prepoznati važnost ovoga pionirskoga djela za budućnost toga naroda. Sva je pomoć praktično dolazila od dobročinitelja iz ostalih dijelova Monarhije, uključujući Prijestolonasljednika i njegovu suprugu, čiji su životi nesretno okončani upravo u Bosni, a kojima je podijelio i posljednju pomast neposredno poslije atentata.

Zaključak, ili preciznije, dojam nakon čitanja ove biografije neuobičajen je za biografsku literaturu: o autoru smo saznali puno toga, čak i o njegovim unutarnjim promišljanjima i traženjima, njegovoj duhovnosti, ukratko o mnogočemu iz njegova života, ali i o načinu kako on na to sve gleda. Njegovo je viđenje stvari izrazito religijski utemeljeno: u Bosnu on odlazi ne kao pustolov ili radoznali putnik ili istraživač, nego kao misionar, čovjek poslan podijeliti istinu života koju sam živi, na način da vlastit život stavi kao zalog autentičnosti onoga što zastupa. Istina života koju je živio i dijelio prepoznatljiva je i uvijek intrigantna: sebedarje i požrtvornost do duhovnoga herojstva, jasno svjedočenje da su ljudi ovoga vremena i mjesta, konkretno bosanskohercegovački narod, još konkretnije zapuštena raja toga naroda, vrijedni žrtvovanja i darivanja sve njegove duhovne, intelektualne, ali i emocionalne i ljudske snage. Naravno da je to kršćanka vizija života, no svaki će čitatelj biti osvojen velikodušnošću ovako darovanoga života. *Incipit exire qui incipit amare* (“Počinje izlaziti [iz Zemaljskoga Grada] onaj tko počinje ljubiti”), reći će sv. Augustin. Mladi Anton Puntigam, Austrijanac, isusovac, otputovao je u Bosnu započeti školu ljubavi, ostavivši sve. Ova je autobiografija memento prijednoga puta u školi života, kako to pjesnički reče Mak Dizdar, sin zemlje kojoj je sebe dao: “staza uspona od gnijezda do zvijezda”.

Ivica Musa